

24.11.2025

„Polska Bibliografia Literacka” - przewodnik po polskiej kulturze literackiej

Czy można w jednym miejscu zebrać niemal całą wiedzę na temat literatury powojennej Polski – od rodzimych książek, tłumaczeń literatury obcej, przez recenzje, aż po spektakle teatralne i programy telewizyjne? Tak! To wszystko można znaleźć w „Polskiej Bibliografii Literackiej” (PBL) – unikatowym projekcie dokumentalistycznym, który od prawie osiemdziesięciu lat gromadzi i porządkuje informacje o literaturze, kulturze i ich recepcji w naszym kraju oraz wspomaga badania literaturoznawcze.

Czy można w jednym miejscu zebrać niemal całą wiedzę na temat literatury powojennej Polski – od rodzimych książek, tłumaczeń literatury obcej, przez recenzje, aż po spektakle teatralne i programy telewizyjne? Tak! To wszystko można znaleźć w „Polskiej Bibliografii Literackiej” (PBL) – unikatowym projekcie dokumentalistycznym, który od prawie osiemdziesięciu lat gromadzi i porządkuje informacje o literaturze, kulturze i ich recepcji w naszym kraju oraz wspomaga badania literaturoznawcze.

Od fiszek do cyfrowej bazy

Historia „Polskiej Bibliografii Literackiej” sięga roku 1948, kiedy prof. Stefan Vrtel-Wierczyński, ówczesny dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu i jednocześnie kierownik Poznańskiej Pracowni Bibliograficznej Instytutu Badań Literackich (obecnie Pracownia Bibliografii Bieżącej IBL PAN) wraz z zespołem bibliografów rozpoczął pracę nad kompleksowym opracowaniem bibliograficznym literatury powojennej. Cel był prosty, choć ambitny: stworzyć zasób, który pozwoli badaczom i miłośnikom literatury śledzić rozwój kultury słowa w Polsce i jej relacje ze światem. PBL miała stać się kompleksowym – na tyle, na ile to możliwe – bibliograficznym ujęciem współczesnej kultury literackiej w Polsce, dostarczając wszystkim zainteresowanym informacje bibliograficzne dotyczące różnych tematów, które stanowiłyby nie tylko punkt wyjścia do rozwijania swoich zainteresowań, ale także fundament dla prac badawczych.

Początkowo PBL ukazywał się w formie wielotomowej serii wydawniczej. W taki sposób opublikowane zostały roczniki z lat 1944/1945–1988. Dziś można je przeglądać w bibliotekach w wersji drukowanej lub jako **skany w Repozytorium Cyfrowym Instytutów Naukowych (RCIN)**. Trwają też prace nad ich

retrokonwersją, czyli przekształceniem skanów w rekordy bibliograficzne. Dane od rocznika 1989 są dostępne online w serwisach PBL: <https://pbl.ibl.waw.pl/> i <https://pbl.ibl.poznan.pl/>, a także w serwisie **Europejska Bibliografia Literacka**, który tworzony jest we współpracy z Instytutem Literatury Czeskiej Akademii Nauk Republiki Czeskiej.

Pierwszy serwis PBL, uruchomiony na początku XXI wieku, znacząco zmienił sposób gromadzenia, publikacji i wyszukiwania danych bibliograficznych. Wcześniej użytkownicy musieli żmudnie wertować poszczególne tomy, natomiast cyfrowa baza pozwoliła na szybkie udostępnianie rekordów i znacznie ułatwiła wyszukiwanie informacji. Wraz z rozwojem technologii pojawiła się potrzeba modernizacji serwisu, dlatego w latach 2015–2018 (w ramach projektu „Polska Bibliografia Literacka – laboratorium wiedzy o współczesnej kulturze polskiej”) powstała nowa strona internetowa – **pbl.ibl.waw.pl**.

Co dokumentuje PBL?

Czym właściwie jest „Polska Bibliografia Literacka”? To interdyscyplinarna baza danych gromadząca informacje przede wszystkim o literaturze, ale także o teatrze, filmie, radiu i telewizji. Dokumentuje teorię literatury, historię literatury polskiej i polską literaturę współczesną, życie literackie w kraju i za granicą, a także recepcję literatur obcych w Polsce. Obecnie obejmuje lata 1944/1945–2023. W swojej historii PBL przechodziła zarówno przemiany technologiczne, jak i w zakresie zgromadzonego materiału.

Obecnie, ze względu na typ materiału PBL rejestruje między innymi:

- książki podmiotowe i przedmiotowe dotyczące zagadnień wchodzących w zakres PBL,
- teksty literackie publikowane w czasopismach,
- artykuły z czasopism, wywiady, recenzje i polemiki,
- wydarzenia kulturalne – festiwale, konferencje, konkursy i nagrody,
- spektakle teatralne (polskich teatrów zawodowych i amatorskich oraz Teatru Telewizji),
- polskie filmy fabularne, seriale,
- polskie słuchowiska, powieści radiowe oraz audycje radiowe poświęcone literaturze,
- telewizyjne programy kulturalne i filmy dokumentalne poświęcone literaturze czy twórcom literackim.

W PBL znajdują się zarówno działy osobowe, jak i rzeczowe. W pierwszych gromadzone są materiały dotyczące biografii i działalności twórców – przede wszystkim pisarek i pisarzy, ale również reżyserów i reżyserek, aktorek i aktorów,

scenografek i scenografów, badaczek i badaczy literatury, tłumaczy i tłumaczek. Można tu prześledzić dorobek publikacyjny autorów, recepcję ich dzieł, tłumaczenia ich utworów oraz opracowania dotyczące ich twórczości. Drugie gromadzą rekordy bibliograficzne odnoszące się do określonych zagadnień literackich i kulturowych. Użytkownicy znajdą tu opracowania krytyczne między innymi poświęcone teorii literatury, poszczególnym nurtom badawczym, epokom literackim oraz literaturze współczesnej. Rejestruje się także materiały dotyczące życia literackiego i naukowego, dydaktyki literatury oraz opracowania analizujące motywy i tematy literackie. Wśród zgromadzonych rekordów znajdują się ponadto informacje o publikacjach z zakresu teatrologii i filmoznawstwa, a także prace omawiające teatralne, filmowe, radiowe i telewizyjne adaptacje dzieł literackich.

W strukturze „Polskiej Bibliografii Literackiej” szczególnie interesujące są mniej oczywiste, ale warte zainteresowania działy, ukazujące między innymi bogactwo i różnorodność życia literackiego, teatralnego i filmowego w Polsce. W działach poświęconych literaturze polskiej znajdują się przykładowo Dokumentacja literatury, Życie literackie w ośrodkach czy Literatura dziecięca i młodzieżowa. Ostatni z nich obejmuje rekordy poświęcone polskiej literaturze dla niedorosłych, w tym twórczości dziecięcej i ilustracji. Są to zarówno książki oraz artykuły naukowe i popularnonaukowe, jak i sprawozdania z wydarzeń związanych z twórczością literacką dla niedorosłych. W tym dziale klasyfikowane są także materiały ogólne dotyczące czasopism literackich dla dzieci i młodzieży. W działach poświęconych literaturom obcym również odnotowywane są materiały na temat literatury dla dzieci i młodzieży.

Na uwagę zasługują także działy takie jak Czasopiśmiennictwo (gromadzący materiały dotyczące historii i bieżącej działalności czasopism literackich, kulturalnych i naukowych), Ruch wydawniczy (obejmujący publikacje o historii i współczesnym rynku wydawniczym w Polsce oraz działalności oficyn publikujących literaturę piękną), a także Organizacja nauki o literaturze (poświęcony studiom filologicznym w Polsce i za granicą oraz działalności instytucji naukowych).

W strukturze działów PBL swoje miejsce znalazły również działy dotyczące różnych odmian teatru, np. kabaretów, teatru dla dzieci i młodzieży, teatru szkolnego i teatru lalek. W PBL gromadzone są opisy bibliograficzne książek i artykułów dotyczących historii i teorii teatru lalek oraz bieżącej sytuacji lalkarstwa, w tym kształcenia lalkarzy w Polsce. Dział Teatr lalek obejmuje także imprezy poświęcone teatrowi lalek, takie jak na przykład seminaria, kongresy i konferencje naukowe. Powyżej opisane pokrótce działy świadczą o szerokim zakresie tematycznym PBL i jej znaczeniu jako źródła wiedzy o polskim życiu literackim i naukowym.

Bardzo ważnymi działami „Polskiej Bibliografii Literackiej” są literatury obce, ponieważ zebrane w tych działach materiały bibliograficzne ukazują rozległość polskiej recepcji literatury światowej. Szczególnie cenne jest dokumentowanie publikacji dotyczących mało znanych literatur, w tym twórczości literackiej grup etnicznych funkcjonujących w obrębie jednego lub kilku państw, jak na przykład

literatura kurdyjska, literatura ainu czy literatura jakucka. To swoista mapa globalnych powiązań literackich widziana z polskiej perspektywy.

Tak szerokie i zróżnicowane ujęcie tematyczne działów rzeczowych pokazuje, że „Polska Bibliografia Literacka” nie ogranicza się jedynie do rejestrowania piśmiennictwa z zakresu literatury pięknej, lecz stanowi kompleksowe źródło wiedzy o kulturze literackiej, teatralnej, filmowej i naukowej w Polsce.

Jak powstaje PBL?

Obecnie do każdego rocznika PBL opracowywanych jest około 7500 książek podmiotowych i przedmiotowych oraz 850 tytułów czasopism – literackich, społeczno-kulturalnych, naukowych (wydanych w Polsce i za granicą), pedagogicznych, bibliotekarskich, muzealnych, popularnonaukowych, uniwersyteckich, biuletynów informacyjnych instytucji i towarzystw naukowych, ogólnopolskich dzienników, tygodników opinii. Rekordy książek zawierają podstawowe informacje dotyczące publikacji (autor, tytuł, współtwórcy, wydawca, miejsce i rok wydania, opis fizyczny, seria wydawnicza) i są przez bibliografów klasyfikowane do odpowiednich tematycznie działów osobowych lub rzeczowych PBL oraz wzbogacane o adnotacje dotyczące zawartości i treści książki.

Do rocznika 2003 wszystkie czasopisma opracowywano z autopsji. Od rocznika 2004, aby usprawnić prace nad kolejnymi rocznikami PBL, proces pobierania i opracowywania materiału przebiega dwutorowo. Obecnie zespół Pracowni Bibliografii Bieżącej koncentruje się na tworzeniu z autopsji rekordów z czasopism nieopracowanych dotąd przez inne instytucje (np. Bibliotekę Narodową). W ten sposób dostarcza unikatowych danych bibliograficznych, niedostępnych w innych źródłach. Natomiast rekordy artykułów z pozostałych czasopism (opracowanych przez „Bibliografię Zawartości Czasopism” Biblioteki Narodowej) są pobierane z otwartej bazy danych Biblioteki Narodowej, a następnie wzbogacane o klasyfikację działów PBL i adnotacje oraz włączane do całego zasobu „Polskiej Bibliografii Literackiej”.

Narzędzie i wsparcie dla badaczy

Dane bibliograficzne PBL są przydatne dla różnych grup użytkowników – zarówno dla badaczy literatury, studentów, nauczycieli, jak i osób zainteresowanych kulturą literacką. Mogą być eksplorowane w tradycyjny sposób – poprzez dostępną z poziomu interfejsu użytkownika funkcję wyszukiwania w całym zasobie czy w poszczególnych działach – lub przy wsparciu zespołu Pracowni, który oferuje pomoc w pozyskiwaniu większych zbiorów danych i ich przetwarzaniu. Szczegóły dotyczące tych działań można znaleźć w Aktualnościach na stronie **pbl.ibl.waw.pl** oraz na stronie **computations.eu**.

Nowy serwis PBL jest wciąż w fazie intensywnego rozwoju, jednak już teraz umożliwia on pobieranie danych w formatach: Ris, BibTex, MARC-21, JSON (na razie w fazie testowej). Hasła osobowe zostały wzbogacone o trwałe identyfikatory z

serwisów VIAF i Wikidane. Trwają prace nad wprowadzeniem wizualizacji grafowych i dostępu poprzez API.

Dokumentaliści tworzący „Polską Bibliografię Literacką” służą także pomocą w sprawie przeprowadzania kwerend i przygotowania danych w celu ich wykorzystania w badaniach naukowych.

PBL - dokumentacja i świadectwo przemian literatury

Podstawowym zadaniem „Polskiej Bibliografii Literackiej” jest dokumentowanie bieżącego obiegu literackiego i naukowego w Polsce. Jednak jej niemal osiemdziesięcioletnia historia sprawia, że starsze roczniki stanowią dziś nie tylko narzędzie pracy badawczej, lecz także zapis przemian polskiego literaturoznawstwa i kultury. PBL jest więc równocześnie świadectwem historii dyscypliny, zwierciadłem zmian w sposobach myślenia o literaturze oraz mapą przemian kultury literackiej od 1945 roku po współczesność.

W pierwszych rocznikach PBL można odnaleźć działy, które – w wyniku zmian koncepcji opracowania, dostosowywania struktury do potrzeb użytkowników oraz ewolucji samego literaturoznawstwa i życia literackiego – z czasem przestały być kontynuowane. Te działy, takie jak Językoznawstwo, Archiwistyka, Adaptacja sceniczna, Język literacki czy Psychologia twórczości, stanowią dziś cenne świadectwo pierwotnej wizji twórców bibliografii.

Charakterystyczne dla historii PBL są także reorganizacje istniejących oraz dodawanie nowych, lepiej dopasowanych działów i poddziałów, które odzwierciedlają rozwój teorii literatury, zmieniające się periodyzacje i metodologie badawcze, a także przeobrażenia samej literatury i jej miejsca w przestrzeni kultury. Zespół PBL systematycznie aktualizuje strukturę działów, reagując na przemiany polityczne, społeczne i kulturowe. Wprowadza zarówno korekty wynikające z wydarzeń historycznych (np. zjednoczenie Niemiec, rozpad Związku Radzieckiego i Jugosławii, podział Czechosłowacji na Czechy i Słowację), jak i nowe kategorie odpowiadające współczesnym kierunkom badań humanistycznych, czego przykładem jest dział Nowa humanistyka. Dzięki temu bibliografia pozostaje żywym organizmem – otwartym na rozwój nauki i przemiany kultury.

Nie tylko PBL - inne bibliografie i projekty zespołu

Uzupełnianie „Polskiej Bibliografii Literackiej” pozostaje głównym zadaniem Pracowni Bibliografii Bieżącej, ale jej członkinie i członkowie wykorzystywali i wykorzystują swoją wiedzę i umiejętności także w rozmaitych pracach bibliograficznych i projektach badawczych, m.in.:

- J. Czachowska, M.K. Maciejewska, T. Tyszkiewicz, *Literatura polska i teatr w latach II wojny światowej. Bibliografia*, t. 1-3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983-1986;

- J. Biesiada, A. Żurawska-Włoszczyńska, *Bibliografia nauki o literaturze polskiej i teorii literatury za rok 1993*, Ośrodek Wydawnictw Naukowych PAN, Poznań 1995;
- J. Biesiada, A. Żurawska-Włoszczyńska, *Bibliografia nauki o literaturze polskiej i teorii literatury za rok 1994*, Instytut Badań Literackich, Warszawa – Poznań, 1996;
- J. Kandziora, Z. Szymańska, K. Tokarzówna (współpraca), *Bez cenzury. 1976-1989. Literatura, ruch wydawniczy, teatr. Bibliografia*, red. J. Kandziora, Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, Warszawa 1999;
- B. Koper, T. Umerle, *Bibliografie cyfrowe*, [w:] *Panorama literaturoznawstwa cyfrowego*, red. M. Maryl, B. Szleszyński, T. Umerle, M. Błaszczewska, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2023,
<https://nplp.pl/panorama-literaturoznawstwa-cyfrowego/bibliografie-cyfrowe/> [dostęp: 15.10.2025];
- *iPBL, czyli projekt pt. Bibliografia polskiej internetowej kultury cyfrowej wraz z katalogiem źródeł i archiwum. Uzupełnienie „Polskiej Bibliografii Literackiej”, obejmujący bibliografię literackiej zawartości internetu* (publikacja kolekcji jest planowana w 2026 roku).

Warto dodać, że dokumentalistki i dokumentaliści Pracowni Bibliografii Bieżącej prowadzili i prowadzą również aktywną działalność naukową, zarówno w Instytucie Badań Literackich PAN, jak i poza nią. Prowadzone badania dotyczyły i dotyczą przede wszystkim literaturoznawstwa, ale także bibliografii i bibliologii. Między innymi w 2012 roku Zyta Szymańska obroniła doktorat dotyczący historii i metodologii bibliografii literackich w Polsce, w tym roli PBL w dokumentowaniu życia literackiego po 1945 roku. Natomiast już niedługo ukaże się książka Karoliny Przysieckiej poświęcona przemianom „Polskiej Bibliografii Literackiej” i jej znaczeniu dla współczesnych badań literackich pt. *Od druku do bazy danych. „Polska Bibliografia Literacka” w procesie jej remediacji i ewolucji literaturoznawstwa polskiego*. Więcej informacji na temat tych i innych prac doktorskich poświęconych PBL można znaleźć w **Aktualnościach PBL**.

„Polska Bibliografia Literacka” jako przewodnik po polskiej kulturze literackiej

„Polska Bibliografia Literacka” to coś więcej niż baza danych. To opowieść o tym, jak literatura kształtowała i nadal kształtuje naszą kulturę. Dzięki szerokiemu zakresowi tematycznemu, czasowemu i wydawniczo-formalnemu PBL można uznać za swoisty przewodnik po współczesnej kulturze literackiej w Polsce – dokumentujący jej rozwój, przemiany i różnorodność.

Dla jednych będzie przewodnikiem po twórczości ulubionego pisarza, dla innych – punktem wyjścia do badań naukowych. Każdy, kto spróbuje odnaleźć się w

labiryntie literackich danych, może skorzystać ze szlaków, które od dziesięcioleci wyznacza „Polska Bibliografia Literacka” – odkrywając przy tym nie tylko literaturę, lecz także historię jej czytania, interpretowania i przeżywania.

Na zdjęciach:

- 1.** Zespół Poznańskiej Pracowni Bibliograficznej, ok. 1950 roku. Źródło: archiwum Pracowni Bibliografii Bieżącej IBL PAN
 - 2.** Zespół przed siedzibą Pracowni na Starym Rynku w Poznaniu, grudzień 1990. Źródło: archiwum Pracowni Bibliografii Bieżącej IBL PAN
 - 3.** Zakończenie projektu „Polska Bibliografia Literacka – laboratorium wiedzy o współczesnej kulturze polskiej”, czerwiec 2018. Źródło: archiwum Pracowni Bibliografii Bieżącej IBL PAN
-

Linki:

- <https://pbl.ibl.poznan.pl/>

Słowa kluczowe: jubileusz, bibliografia, Polska Bibliografia Literacka

Autor: Ewa Pakalska

Autor: Karolina Przysiecka

Autor: Barbara Wachek